

חומש בראשית - התמודדות מול שנה וקנאה

חומש בראשית מתאר את בריאת העולם, בריאת האדם, והדורות הראשונים של האנושות. בחומש בראשית אנחנו רואים תהליך של התדרדרות, בלימתה, עליה קטנה, ואחר כך עליה גדולה. התורה מספרת על אדם וחווה, גן עדן, עץ הדעת טוב ורע, עץ החיים, הנחש, גרוש אדם וחווה מגן עדן. בעצם כאן מתחילה ההתדרדרות.

וממשיכה התורה על עניין האחים הראשונים קין והבל. בגלל קנאה, קין הורג את אחיו הבל, ואחר כך מתחרט. לעומת זאת, למך הורג איש ונער ואומר בעזות פנים "... עֲדָה וְצֶלְהָ שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לְמֶדֶד הָאֲזָנָה אֲמַרְתִּי כִּי אִישׁ הִרְגֵתִי לְפָצְעִי וְיִלְד לְחַבְרָתִי: ". מכאן ממשיכה ההתדרדרות בתאוצה.

עוברים הדורות ומגיעים לעניין של נוח והמבול. ומפני שרבה רעת האדם בארץ, הושמד כל חי למעט נוח ואת אשר אתו בתיבה. וממשיכים בענייני מגדל בבל ודור שבו נפלה הארץ.

עוברים עוד דורות ומספרת התורה על תרח, אברהם, שרה, הגר, לוט, סדום ועמורה. וממשיכה התורה לספר על ישמעאל, יצחק, רבקה, יעקב, ועקב. יעקב רצה להרוג את יעקב אבל בסוף התפייסו. יש שיפור בהתנהגות.

ובעניין יוסף ואחיו, ממשיכות הקנאה והשנאה. רצו אחי-יוסף להרוג אותו אבל מכרו אותו לעבד. ביחס לדורות ראשונים, יש שיפור מעט בהתנהגות.

ומגיעים ליוסף ובעניין אשת פוטיפר, והוא עומד בנסיון זה. ויש ליוסף עוד נסיון בעניין אחיו. ואף על פי שהיה משנה לפרעה בעת ההיא והיה יכול לנקום בהם, הוא מונע את עצמו מנקמה. אלא, הוא בוחן אותם, מוכיח אותם, מוחל להם, ומכלכל אותם ואת טפם. שים לב שהוא מוכיח אותם כשהוא לבד אתם, ולא לפני אחרים; וזה לקח חשוב לכולנו. האחים אף התחרטו והציעו את עצמם להיות עבדים ליוסף. יוסף מסרב ועונה בנדיבות "... וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֲנֹכִי אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְּכֶם וְיָנַחַם אוֹתְם וְיִדְבַּר עַל-לִבָּם: ".

לומדים מחומש בראשית שהשנאה והקנאה יכולות להמשיך דורות, ולומדים מיוסף ואחיו, איך להתמודד מולן. יש מקורות נוספים שמהם ניתן ללמוד איך להתמודד עם המידות הרעות האלו. הבה נתבונן בהם.

כתוב בפרשת קדושים "לא-תשנא את-אחיך בלבבך הוכח תוכיח את-עמיתך ולא-תשא עליו חטא: לא-תקם ולא-תטור את-בני עמך ואת-בני לרעה כמוך אני, ה' ". מיוסף הצדיק לומדים איך להדר במצוות אלו.

מי יכול להגיע למדרגה של יוסף הצדיק ולהחזיר טובה תחת רעה, ואיך לקיים מצות "לא-תשנא את-אחיך בלבבך ..."? איך למצוא תרופה לשנאת הלב? בפרשת משפטים כתוב "... {ס} כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֲבִיךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תִעָה הֲשִׁב תְּשִׁיבוֹ לוֹ: {ס} כִּי-תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵא רֵבֶץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדַּלְתָּ מְעֹזֹב לוֹ עֹזֹב תַעֲזֹב עִמּוֹ: {ס} ...". כאן התורה מבליטה פסוקים אלה וכותבת כל פסוק כפרשיה בפני עצמה ופסוקים אלה דורשים התנהגות טובה עם אויב ושונא. ואולי "עֹזֹב תַעֲזֹב עִמּוֹ" פירושו עזוב את השנאה שבלב ותעזוב את המקום שהוא עמו ולא כשונא.

לסיכום, ראינו בחומש בראשית תהליך של התדרדרות, קנאה, שנאה, אח הורג את, ועזות פנים. אבל גם ראינו חרטה, תשובה, הימנעות מנקמה, מחילה, ונדיבות. צריך לזכור שבלי החרטה והתשובה של אחי-יוסף ובלי המחילה והנדיבות של יוסף, מי יודע אם עם ישראל היה קיים היום?

יהי רצון שדברי הלקח והמוסר של חומש בראשית יעזרו לנו להתמודד מול שנה וקנאה.

הערות כלליות

1) חכמינו היו עָרִים שהשנאה והקנאה יכולות להמשיך דורות ולא לחינם תיקנו נוסח זה בסדר קריאת שמע על המיטה: "רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם הֲרִינִי מוֹחַל וְסוֹלַח לְכָל מִי שֶׁהֲכַעִיס וְהֲקִנִּיט אוֹתִי אוֹ שְׁחָטָא כְּנֹגְדִי. בֵּין בְּגוֹפִי בֵּין בְּמִמּוֹנִי בֵּין בְּכַבּוּדִי בֵּין בְּכָל אֲשֶׁר לִי. בֵּין בְּאַנְסִי בֵּין בְּרִצּוֹן בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמִזִּיד בֵּין בְּדַבּוּר בֵּין בְּמַעֲשֵׂה. בֵּין בְּיוֹדְעִין בֵּין בְּלֹא יוֹדְעִין בֵּין בְּגִלְגוּל זֶה בֵּין בְּגִלְגוּל אַחֵר לְכָל בֵּר יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַעֲנֶשׂ שׁוֹם אָדָם בְּסַבְתִּי: ...". "בֵּין בְּגִלְגוּל זֶה" פִּירוּשׁוֹ לְמַחֹל וְלְסִלּוּחַ לְמִי שְׁפּוֹגַע בְּנוֹ. "בֵּין בְּגִלְגוּל אַחֵר" פִּירוּשׁוֹ לְמַחֹל וְלְסִלּוּחַ לְמִי שְׁפּוֹגַע בְּאֲבוֹתֵינוּ וּבְצִאֲצֵאנוּ וְאֵל יֵאֱמָר הָאָדָם שֶׁבְּגִלְגַּל אֲבִיךָ פָּגַע בְּאֲבִי, אֲתֵנְקָם בְּךָ. וְאֵל יֵאֱמָר הָאָדָם שֶׁבְּגִלְגַּל בְּנֶךָ פָּגַע בְּבִנִי, אֲתֵנְקָם בְּךָ, וְכו'.

2) גם דאגו חכמינו להרבות אהבה בינינו ולא לחינם תיקנו פתיחה זו לתפילת שחרית. "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך. והריני אוהב את כל אחד מבני ישראל כנפשי ומאודי. והריני מזמן את פי להתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה:".

3) שווה בשווה ביחסים עם אחרים יכולים למנוע קנאה ושנאה. להלן דוגמאות מהתנ"ך.

א. בפרשת יתרו משה רבנו התייחס לבניו שווה בשווה שנאמר "וְיָאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְשָׁם הָאֶחָד אֶלְיָעֶזֶר כִּי-אֶלְקִי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרָעָה:". שִׁים לֵב לְלִשׁוֹן "... הָאֶחָד ... הָאֶחָד ... וְזֶה מֵרָאִה שֶׁלֹּא הִיָּה אֶחָד וְשֵׁנִי בְעֵינָיו שֶׁל מֹשֶׁה. יָחַס זֶה יָכוֹל לְמַנוּעַ קְנָאָה וְשִׁנְאָה בְּמִשְׁפָּחָה.

ב. בפרשת נשא, קָרְבָּנִים שֶׁל הַנְּשִׂאִים מֵתוֹאֵר בְּלִשׁוֹן זֶה. "וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת הַחֲנֻכָּת הַמְּזֻבָּח בַּיּוֹם הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת-קָרְבָּנָם לְפָנֵי הַמְּזֻבָּח:". כִּנְרָאָה הַנְּשִׂאִים הֵיוּ מֵאוֹחַדִּים וְרָצוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן אֶחָד בִּיחָד כִּי "קָרְבָּנָם" פְּרוּשׁוֹ, הַקְּרָבָן שֶׁלָּהֶם וְלֹא הַקְּרָבָנוֹת שֶׁלָּהֶם. וְגַם בְּפִסּוּק הַבָּא, "וַיֵּאֱמָר ה' אֶל-מֹשֶׁה נְשִׂיאֵי אֶחָד לַיּוֹם נְשִׂיאֵי אֶחָד לַיּוֹם יִקְרִיבוּ אֶת-קָרְבָּנָם לְחֲנֻכַּת הַמְּזֻבָּח:", יֵשׁ חֲזָרָה עַל הַמִּלָּה "קָרְבָּנָם" וְהִי מֵתִייחַס לְכָל נְשִׂיאֵי שׁוּוֹה בְּשׁוּוֹה, כְּכַתּוּב, "נְשִׂיאֵי אֶחָד לַיּוֹם נְשִׂיאֵי אֶחָד לַיּוֹם". יָחַס זֶה יָכוֹל לְמַנוּעַ קְנָאָה וְשִׁנְאָה בֵּין מְנַהֲיָגִים.

ג. בִּסְפָר יִחְזַקְאֵל ה' הִתִּייחַס לְמַמְלַכּוֹת יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל שׁוּוֹה בְּשׁוּוֹה שֵׁנְאֵמַר "וַיִּאָּתְּרָה בֶן-אָדָם קַח-לָךְ עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לַיהוָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרוּ וְלָקַח עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לַיּוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרוּ: וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל-אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֶחָדִים בְּיָדְךָ:". שׁוֹב יֵשׁ שִׁמּוּשׁ בְּלִשׁוֹן "... אֶחָד ... אֶחָד ...". יָחַס זֶה יָכוֹל לְמַנוּעַ קְנָאָה וְשִׁנְאָה בֵּין מַמְלַכּוֹת.

תודות אל אשתי, בתי, ש. דהאן, ד. פואה, ח. טויטו, י. הכהן קרנר על עזרתם בהכנת דבר תורה זה.

ר.ב. יחזקאל (לפנים הסקל) עודכן שבט תשפ"א – 1/2021
 ע"י המחלקה למדעי המחשב, בית הספר הגבוה לטכנולוגיה בירושלים
 רח' הוועד הלאומי 21, ת.ד. 16031, ירושלים 91160
 דואר אלקטרוני: rafi@g.jct.ac.il